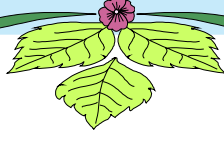
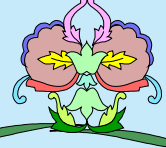

प्रथमः भागः

१. समर्थः कः ?

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

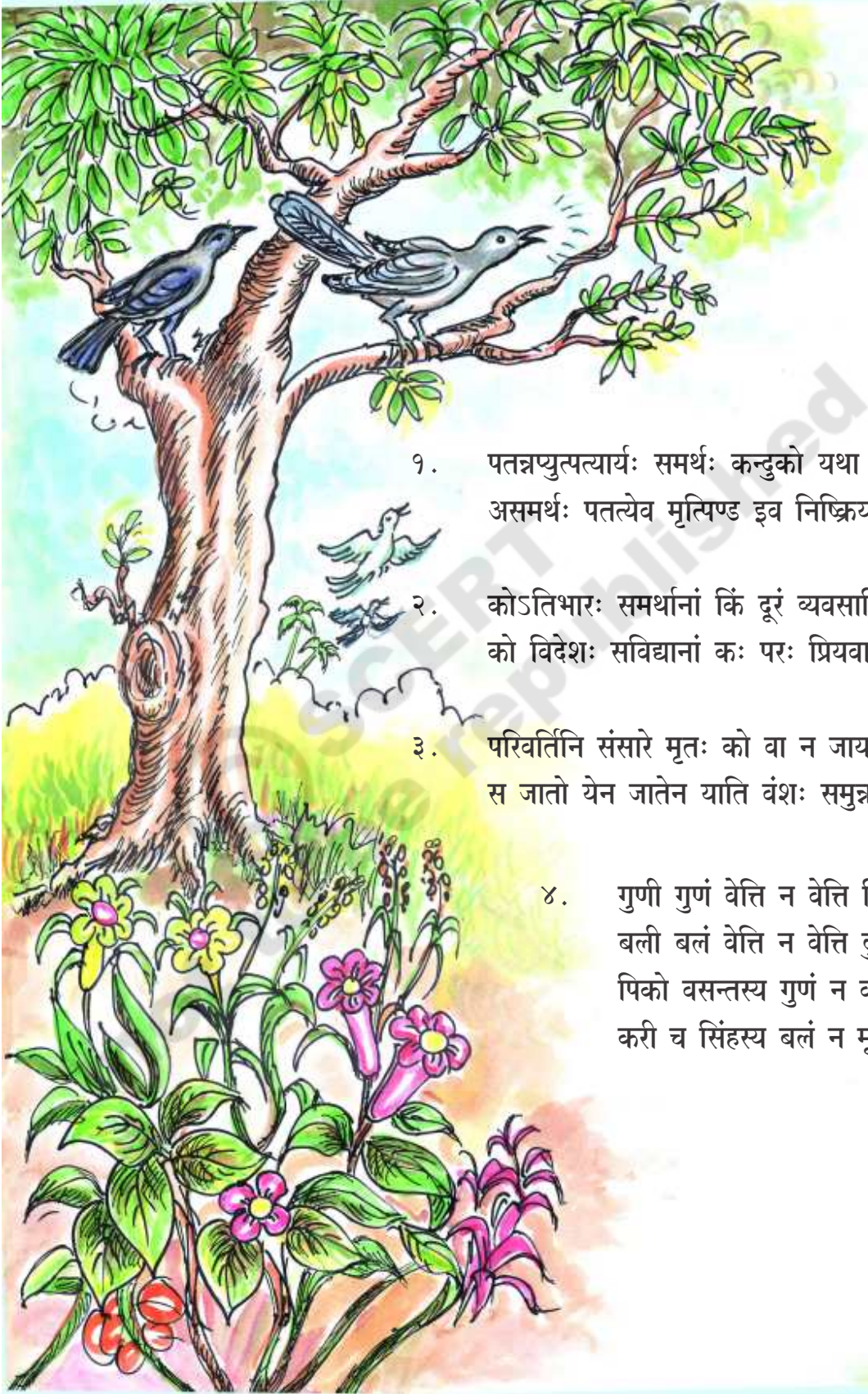
प्रश्नाः

१. चित्रे कः अस्ति? तस्य नाम किम् ?
२. चित्रे सः किं करोति ?
३. सः कं लङ्घयति? किमर्थम् ?

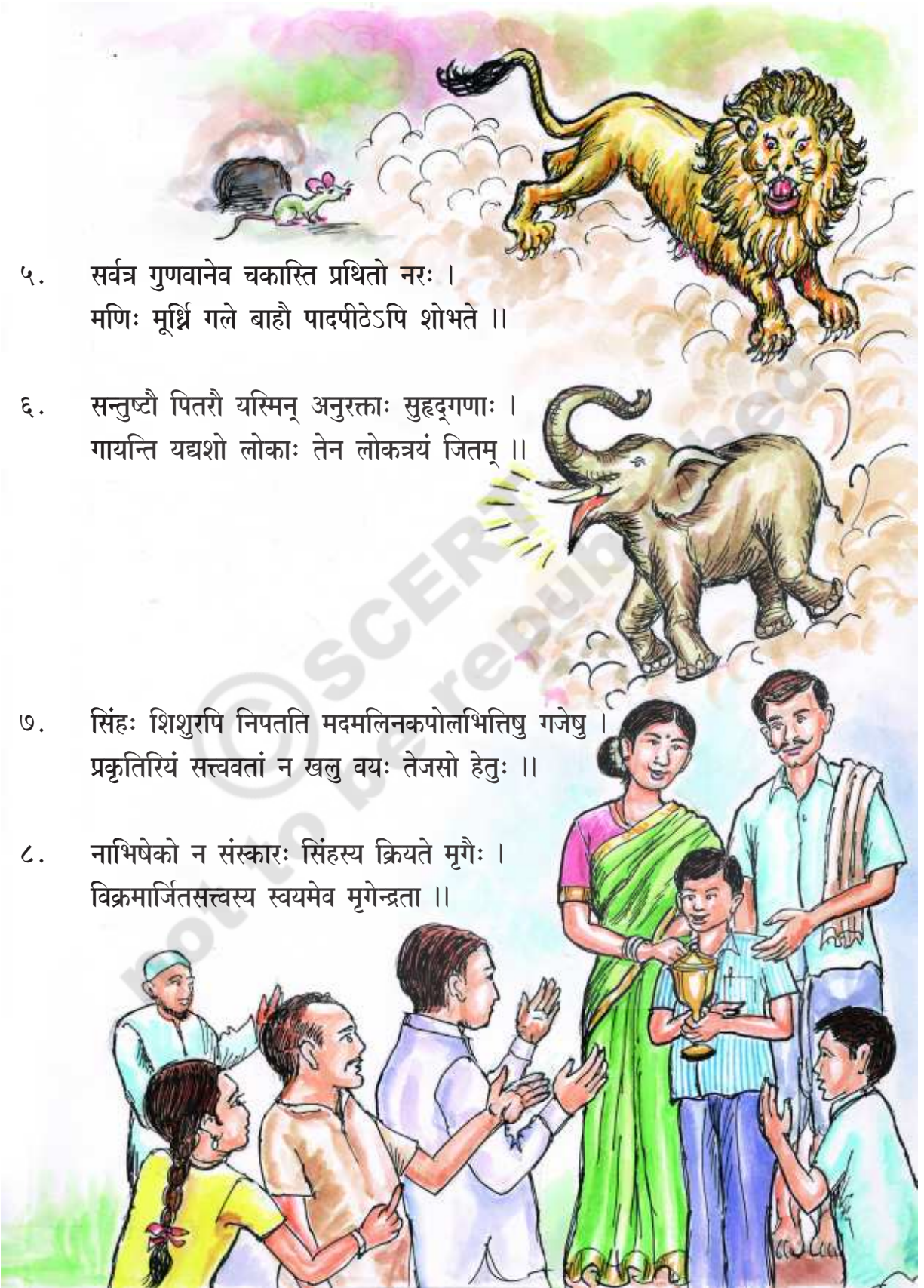
उद्देश्यम् - सामर्थ्येन प्राप्यमाणानां लाभानाम् अवगमनम् । छात्रैः स्वसामर्थ्यानाम् अवगमनम् ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. श्लोकान् पठन्तु । अनवगतानां पदानां, वाक्यानाञ्च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।
२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चा कुर्वन्तु ।
३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

१. पतन्नप्युत्पत्यार्यः समर्थः कन्दुको यथा ।
असमर्थः पतत्येव मृत्पिण्ड इव निष्क्रियः ॥
२. कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥
३. परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।
स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ॥
४. गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो
बली बलं वेत्ति न वेत्ति दुर्बलः ।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसो
करी च सिंहस्य बलं न मूषिकः ॥

५. सर्वत्र गुणवानेव चकास्ति प्रथितो नरः ।
मणिः मूर्ध्नि गले बाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥

६. सन्तुष्टौ पितरौ यस्मिन् अनुरक्ताः सुहृद्गणाः ।
गायन्ति यद्यशो लोकाः तेन लोकत्रयं जितम् ॥

७. सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।
प्रकृतिरियं सत्त्ववतां न खलु वयः तेजसो हेतुः ॥

८. नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते मृगैः ।
विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥

భావాః :

1. సమర్థుడు కిందపడితే బంతిలాగా పైకి లేస్తాడు. అసమర్థుడు కిందపడితే మట్టిముద్దలాగా అక్కడే ఉండిపోతాడు. అనగా సమర్థుడు ఏదైనా విషయంలో ఓడిపోతే రెట్టింపు ఉత్సాహంతో పనిచేసి విజయం సాధిస్తాడు. అసమర్థుడు ఏదైనా విషయంలో ఓడిపోతే నిరుత్సాహంతో అక్కడే ఆగిపోతాడు.
2. సమర్థులకు ఏది భారం (కష్టం) అనిపించదు. నిరంతరము కష్టపడేవాడికి ఏది దూరం కాదు. మంచి విద్య కలవాడికి ఏదీ విదేశం కాదు. మంచిగా మాట్లాడగలిగే నేర్పుగలవాడికి ఎవరూ శత్రువు కాదు.
3. నిరంతరం మార్పు చెందుతున్న ఈ ప్రపంచంలో మానవులు పుడుతుంటారు, మరణిస్తుంటారు. ఎవని పుట్టుకతో వంశం గొప్పతనాన్ని పొందుతుందో అతడే నిజంగా పుట్టినవాడు.
4. గుణవంతుడు ఇతరులలోనే ఉన్న గొప్పగుణాలను తెలుసుకోగలడు. గుణవంతుడు కానివాడు తెలుసుకోలేడు. కోకిల వసంతఋతువు యొక్క ప్రత్యేకతను తెలుసుకోగలడు. కాని కాకి తెలుసుకోలేదు. ఏనుగు సింహం యొక్క బలాన్ని తెలుసుకోగలడు. ఎలుక తెలుసుకోలేదు.
5. ప్రతిచోట గుణవంతుడైన వాడే కీర్తిని పొందుతాడు. మణి తలపై, కంఠంలో, చేతులలో, పాదపీఠంలో ఎక్కడున్నా ప్రకాశిస్తూనే ఉంటుంది కదా!
6. ఎ వరిని చూసి తల్లిదండ్రులు ఆనందపడుతారో, స్నేహితులు అభిమానిస్తారో, ప్రజలు ఎవరి కీర్తిని గానం చేస్తారో, అతడు మూడులోకాలను గెలువగలడు.
7. సింహం యొక్క శిశువు కూడా మదపుటేనుగు కుంభస్థలాలను పగులగొట్టుటకు వాటిపైకి దూకుతుంది. సమర్థతకలవారికి ఇది సహజగుణం. పరాక్రమానికి వయసు కారణం కాదు కదా!
8. సింహానికి జంతువులన్నీ కలసి పట్టాభిషేకం చేయలేదు. ఎన్నికల ద్వారా సింహాన్ని ఎన్నుకోనూ లేదు. సింహము తన సమర్థత వలన స్వయంగా మృగరాజు అనే పదవిని అలంకరించింది.

I. భావావగాहनమ్ - ప్రతిస్పందనమ్

అ. శృణ్వन्తు, విచిన్త్య వదన్తు

౧. పాఠగతశ్లోకాన్ కంఠస్థీకుర్వన్తు । రాగయక్తం చ గాయన్తు ।
౨. పాఠస్థాః శ్లోకాః కం విషయం బోధయన్తి ?
౩. పాఠస్థాః శ్లోకాః కిమర్థం పఠనీయాః ?
౪. శ్లోకేషు తవ ఇష్టః శ్లోకః కః ? కిమర్థమ్ ?

५. एकत्र द्वौ छात्रौ उपविश्य एकः श्लोकम्, अन्यः तस्य भावं च वदेत् ।
६. अस्य पाठस्थस्य द्वितीयश्लोकस्य भावं वदन्तु ?
७. प्रथमश्लोके कविः समर्थम् अधिकृत्य किमुक्तवान् ?

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. पाठं पठित्वा अनुस्वारान्तपदानि अन्विष्य एकत्र लिखन्तु ।
२. अधः दत्तानि पदानि कस्मिन् श्लोके सन्तीति ज्ञात्वा श्लोकसङ्ख्यां कुण्डल्यां लिखन्तु ।

१. कन्दुकः ( )	५. वसन्तस्य ( )
२. अतिभारः ( )	६. पादपीठे ( )
३. वंशः ( )	७. लोकत्रयम् ( )
४. गुणी ( )	८. मृगेन्द्रता ( )

३. अधः दत्तं परिच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां निर्माणं कुर्वन्तु ।

योग्यः पुत्रः अस्ति चेत् धनसम्पादनं व्यर्थमेव। योग्यः पुत्रः पौरुषेण स्वयं जीवति । पित्रार्जितं न काङ्क्षति । अयोग्यः पित्रार्जितं भूरि दत्तमपि नाशयति । अर्थात् पुत्राः योग्याः कर्तव्याः इत्यर्थः।

४. पाठ्यभागं पठित्वा समाधानानि लिखन्तु ।

- अ. समर्थः अधः पतति चेत् किं करोति ?
- आ. असमर्थः अधः पतति चेत् किं करोति ?
- इ. कः कीर्तिम् आप्नोति ?
- ई. कस्य जन्म सार्थकं भवति ?
- उ. सिंहः मृगराजः इति पदं कथं प्राप्तवान् ?
- ऊ. पराक्रमस्य कः हेतुः न भवति ?

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. समर्थेण सम्बद्धान् श्लोकभावान् लिखन्तु ।
२. समर्थाः किं किं कार्यं साधयितुं शक्नुवन्ति ?
३. अस्मात् पाठात् भवान् कीदृशीं नीतिम् अवगतवान् ?
४. पाठे समर्थान् अधिकृत्य ज्ञातवन्तः खलु ! भवतः परिचितान् समर्थान् अधिकृत्य लिखन्तु ।

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. सिंहमधिकृत्य एकां कथां स्वयं लिखन्तु ?
२. पाठस्थान् श्लोकान् आधारीकृत्य नीतिवाक्यानि लिखन्तु ।
३. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तानि संस्कृतेन अनुवदन्तु ।

1. ఉదయం తొందరగా నిద్ర లేవండి.

.....

2. ఇంట్లో పాఠాలను చక్కగా చదవండి.

.....

3. దారిలో ఎల్లప్పుడు ఎడమవైపు నడవండి.

.....

4. మంచి వారితో స్నేహం చెయ్యండి.

.....

5. సరియైన సమయంలో భోజనం చెయ్యండి.

.....

ఇ. ప్రశంసా

१. गोष्ठीषु, उत्सवेषु केऽपि बालाः गीतं गायन्ति अथवा अभिनयं कुर्वन्ति चेत् तान् भवन्तः कथम् अभिनन्दन्ति ?
२. कश्चन समर्थः छात्रः स्वसामर्थ्येन विजयं प्राप्तवान् । तं प्रधानाचार्यः कथम् अभिनन्दति ?

III. भाषांशः

अ. पदजालाभिवृद्धिः

१. उदाहरणानुसारं वचनपरिवर्तनं कुर्वन्तु ।

उदा- छात्रः पाठशालां गच्छति ।
छात्रौ पाठशालां गच्छतः ।
छात्राः पाठशालां गच्छन्ति ।

- अ. बालकः श्लोकं वदति ।
आ. वृक्षः छायां यच्छति ।
इ. उपाध्यायः पाठं बोधयति ।
ई. सोदरः कथां लिखति ।
उ. चोराः कारागारं प्रविशन्ति ।

२. उदाहरणानुसारं पदनिर्माणं कुर्वन्तु ।

उदा - न हेतुः - अहेतुः

- अ. न सत्यम्
आ. न कारणम्
इ. न हितम्

उदा - न अवसरः - अनवसरः

- ई. न अधिकारः
उ. न अन्तः
ऊ. न इष्टम्

३. अधः दत्तानि पदानि उपयुज्य वाक्यानि निर्मातु ।

अ. समर्थः आ. दूरम् इ. प्रथितः ई. गायन्ति
उ. सर्वत्र ऊ. दुर्बलः ए. वंशः ऐ. स्वयमेव

४. अधः दत्तानां पदानां सङ्घटनं, विघटनं च कुर्वन्तु ।

- अ. उत्पतति + आर्यः
इ. विक्रमार्जितम्
ई. नाभिषेकः
उ. मृगेन्द्रता
ऊ. सुहृत् + गणाः

आ. व्याकरणांशाः

१. उदाहरणानुसारम् अधः दत्तानां समासपदानाम् अर्थान् विचिन्त्य विग्रहवाक्यानि लिखन्तु ।

- उदा - प्रियवादिनः - प्रियस्य वादिनः
अ. दशरथपुत्रः -
आ. संस्कृतप्रियः -
इ. गणिताध्यापकः -
ई. आम्रफलम् -
ऊ. देशनायकः -

२. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि परिशीलयन्तु।

- अ. मृतः सर्वोऽपि पुनः जायते।
आ. प्रपञ्चे बहवः जायन्ते ।
इ. मणिः सर्वत्र शोभते ।
ई. आकाशे नक्षत्राणि शोभन्ते ।
उ. अहं मातरं वन्दे ।
ऊ. वयं भारतमातरं वन्दामहे ।

रेखाङ्कितानां क्रियापदानाम् अत्मनेपदिधातवः इति व्यवहारः अस्ति ।
अनुबन्धे दत्तस्य आत्मनेपदिनः लट्लकारस्य अभ्यासं कुर्वन्तु ।

३. अधः दत्तानि रिक्तस्थानानि पूर्यन्तु ।

१. शोभते .....
..... शोभध्वे
..... शोभावहे शोभामहे
२. राजते .....
..... राजेथे .....
..... राजामहे

IV. परियोजनाकार्यम्

१. सिंहसदृशानां पराक्रमवतां महात्मनां चरित्राणि सङ्कलय्य, तेषां विशेषताः पट्टिकारूपेण विलिख्य प्रदर्शयन्तु ।
२. भवतः गृहपरिसरेषु जननीजनकयोः कीर्तिं वर्धितवतः बालकान् अधिकृत्य ज्ञात्वा, तेषां सफलताकारणानि कक्ष्यायां विलिख्य प्रदर्शयन्तु ।

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. पाठ्यांशश्लोकान् रागयुक्ततया पठितुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठ्यांशश्लोकान् पठित्वा, अवगत्य प्रश्ननिर्माणं कर्तुं शक्नोमि ।	आम् / न
३. श्लोकभावान् स्वयं लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. एकां कथां स्वीयवाक्यैः लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न

धर्मः कीर्तिः द्वयं स्थिरम् ।

